

ГЕНДЕРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті досліджується проблема гендерного збалансування в українському політикумі. Автор ґрунтовно аналізує актуальність гендерних трансформацій для політичного життя країни. Окрім того, автор окреслює сучасні тенденції гендерних перетворень у вітчизняній політиці та робить певні прогнози щодо подальшого вирішення цієї проблеми в Україні.

Ключові слова: гендер, гендерна рівність, гендерні трансформації, гендерне збалансування.

В статье исследуется проблема гендерного сбалансирования в украинском политикуме. Автор детально анализирует актуальность гендерных трансформаций для политической жизни страны. Кроме того, автор определяет современные тенденции гендерных преобразований в отечественной политике и делает определенные прогнозы относительно дальнейшего решения этой проблемы в Украине.

Ключевые слова: гендер, гендерное равенство, гендерные трансформации, гендерное сбалансирование.

This article deals with the problem of gender balance in Ukrainian politics. The author analyzes the relevance of gender transformation for the political life of our country. Furthermore, author defines the current trends of gender transformation in our politics and makes some predictions about future solutions to this problem in Ukraine.

Key words: gender, gender equality, gender transformation, gender balance.

Питання гендеру в політичній площині є дуже актуальним для більшості розвинених країн світу. Принципи позитивної дискримінації, гендерне квотування, широке залучення жінок до участі в політичних процесах стали незмінними атрибутами демократичних перетворень в країнах Європи, Південної та Північної Америки. Світова практика свідчить, що зі збільшенням кількості жінок в політиці спостерігаються якісні зміни у всіх сферах внутрішньої та зовнішньої політики держави. «Всі дослідження показують, що якщо жінка є в парламенті, в уряді, то він стає більш стабільним, більш збалансованим, більш практичним», – зазначає директор програм політичного аналізу Центру перспективних досліджень Віктор Чумак [10]. Через це європейські парламенти намагаються віддавати жінкам не менш як 40 % влади [14]. Здебільшого, це гуманітарні й соціальні галузі, оскільки жінок вважають більш поміркованими та ґрунтовними

за чоловіків в питаннях материнства й захисту інтересів пільгових категорій населення, в питаннях освіти, науки та культури. Однак звужувати сферу компетенції жінок-політиків лише до цих галузей буде помилкою, оскільки історії відомі яскраві приклади ефективного жіночого управління сферами оборони, зовнішньої політики тощо.

Тож, світовий загал вбачає в активному залученні жінок в політику шлях до ефективних трансформацій в системі управління державою. Однак, в Україні гендерні перетворення в політичному середовищі сприймаються досить неоднозначно, в більшості випадків, навіть негативно.

Метою даної статті є відстеження основних тенденцій щодо питань гендерних перетворень в українській політиці та здійснення певних прогнозів щодо майбутніх перетворень у цій сфері.

При дослідженні гендерної збалансованості в політиці України стали корисними доробки вітчиз-

няних дослідників Т. Мокріді [11], І. Грабовська [4], Д. Видріна [3], в яких автори намагались окреслити специфіку гендерних процесів в Україні. Визначення поняття гендеру автор досліджував за допомогою праць таких дослідників як І. Калабіхіна [6], О. Вороніна [2], Н. Абубікірова [1] та ін. Окрім того, автор ознайомився з роботами Г. Мірошніченко [9], Н. Шевченко [17] та Л. Харченко [15], які розглядають певну еволюцію гендерних змін у вітчизняній політиці.

Поняття гендеру було введено в науковий обіг Джоном Мані ще в 1955 році [7]. З тих пір, вчені всього світу активно оперують ним під час психологічних, біологічних, соціальних, політологічних, етнографічних та інших досліджень. Проте, достеменно відомо, що досі не існує єдиного прийнятого визначення поняття «гендер». Так, наприклад, Н. Абабікірова вважає, гендер – «це репрезентація кожної індивідуальності в термінах специфічних соціальних відносин» [1, с. 124]. Дослідники Швейцарського агентства з розвитку і співробітництва розглядають гендер як поняття, що «визначається концепцією завдань, функцій та ролей, які призначені суспільством жінці та чоловіку в їх суспільному та особистому житті» [18]. Російські вчені О. Вороніна та Т. Кліменкова тлумачать гендер як «соціальний конструкт, який визначає певний шлях нормування» [2, с. 8]. В інтернет-словнику зазначається, що «гендер – це певна сукупність поведінкових норм, притаманних чоловікам і жінкам; як соціальну модель людини, яка визначає її місце в суспільстві» [16]. І. Калабахіна визначає гендер як «соціальна стать, яка не є тотожною до біологічної статі, конструюється соціальною практикою та соціальними стереотипами» [6, с. 4].

Можна помітити, що більшість дослідників пов'язують поняття гендеру з соціальним буттям людини та не є ідентичним до статі. Однак, автор впевнений, що незважаючи на те, що гендер дійсно є не тотожним до статі, не можна категорично відмежовувати ці поняття, оскільки, вони тісно пов'язані і впливають один на одне. На думку автора, гендер – це сукупність соціально сформованих характеристик людини, що визначає психологічну, соціальну та культурну відмінність між чоловіками й жінками.

Гендер в контексті української політики – питання досить суперечливе. На сьогодні не існує однозначної думки щодо даного поняття. Однак, незважаючи на це, особливості розвитку світової політики свідчать, що жінки в політиці – є необхідною вимогою часу. Адже, як зазначає І. Грабовська «у всьому цивілізованому світі стало певною аксіомою, що ступінь свободи жінки в суспільстві є показником міри свободи суспільства загалом» [4]. Сьогодні практична складова даної аксіоми визначається певними вимірами цієї свободи, яка базується на залучення жіноцтва до сфери прийняття відповідальних політичних рішень. Без цього неможлива побудова гендерно-збалансованого суспільства в Україні, що є однією з умов прийняття України до ЄС.

Саме тому, питання гендеру в Україні піднімається останнім часом дуже часто, проте, нажаль, мало ким сприймається всерйоз.

Однак потрібно розуміти, що хоч суб'єктивне ставлення загалом до гендерних перетворень в системі управління державою є досить сумнівним, об'єктивно – це є реальною альтернативою ефективною трансформації політичного процесу в сучасній Україні.

На сьогодні у Верховній Раді України кількість жінок-депутатів складає лише 8,7 % від загальної кількості [19]. Це свідчить про те, що питання рівності співвідношення в українській політиці полягає лише в ухваленні низки міжнародних конвенцій і декларацій та прийнятті закону стосовно цієї проблеми. Так, наприклад, в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» зазначено, що завданням державної політики є «забезпечення проведення єдиної державної політики спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства» [13]. На міжнародному рівні існує ряд документів, що підтверджують міжнародне визнання цієї проблеми та визначають напрями її вирішення. Зокрема, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і Цілі розвитку тисячоліття ООН (ЦРТ). Відповідно до Статті 7 Конвенції, держави-учасниці застосовують «всі відповідні засоби для ліквідації дискримінації стосовно жінок у політичному та суспільному житті». Декларація про ЦРТ, у свою чергу, закликає уряди забезпечити гендерне співвідношення на рівні від 30 до 70 % для будь-якої статі у виборних органах і вищих органах виконавчої влади до 2015 року [19]. Україна, ратифікувавши всі ці документи, визнала існування проблеми гендерної рівності та зобов'язалась вирішувати їх в українському суспільстві.

Про рівне представництво жінок і чоловіків у виборних органах також йдеться у документах Європейського Союзу, що важливо у зв'язку з тим, що Україна визначила свої геополітичні орієнтири, спрямовані на розвиток європейсько-демократичної моделі суспільства, тож питання забезпечення гендерної рівності в українському суспільстві загалом, і в політиці зокрема, є необхідним кроком на шляху досягненні цієї мети.

Окрім того, що питання залучення жінок в політику є дуже важливими з огляду на євроінтеграційні прагнення України, існує низка внутрішньополітичних проблем, які також відзначилися б позитивною динамікою із залученням жінок до вирішення управлінських рішень. Зокрема, потребує трансформації соціальна політика, культурна політика, структуризації економічна галузь тощо. Досвід розвинених країн доводить: гендерні перетворення в політичній площині спонукають успішному вирішенню багатьох цих та інших суспільних проблем.

Отже, принципи гендерної рівності потребують якнайшвидшої реалізації на вітчизняному політичному терені, звичайно, з урахуванням специфіки

українського суспільно-політичного простору. Саме тому для того, щоб трансформаційні процеси були ефективними для українського суспільства, потрібно, перш за все, дослідити основні тенденції у сфері гендерних зрушень в українському суспільстві, серед яких:

- Суперечливість та амбівалентність стереотипізації. Українське суспільне мислення є досить стереотипізованим. З одного боку, в суспільстві прийнято, що основною сферою компетенції жінки здавна визначається сім'я, побут. Якщо ж з'являється впливова та активна жінка-політик, жінка-лідер то вона, більш за все, буде сприйматися, як особа, яка зазнала невдач в особистому житті і намагається компенсувати цей факт «грою» в політику, або володіє нездоровими амбіціями щодо власного володіння над іншими. Цей факт свідчить про те, що суспільство не здатне сприймати жінку в політиці як незалежного, самореалізованого та компетентного актора політичного процесу. З іншого, низький рівень мотивації українського жіноцтва щодо їх включення в політичні процеси. Українські жінки переважно визначають для себе пасивну роль споглядання за перебігом подій в політиці. Відсутність здорових амбіцій щодо залучення в політику здебільшого зумовлене знову ж таки стереотипами, щодо ролі жінки в суспільстві, щодо бруду та жорстокості політики щодо неможливості реформування системи, яка склалась роками тощо. Більш того, велику роль відіграє неефективна соціальна політика, яка не дає змоги українській жінці вдало поєднувати сім'ю та кар'єру. Здебільшого, жінки маючи шанс бути залученими до управлінських структур, відмовляються від цього, побоюючись, що вони не зможуть виконувати таку кількість покладених на них обов'язків. Тож, перш за все, потрібно поступово трансформувати суспільне мислення щодо гендеру та мотивувати українських жінок щодо їх активного залучення в політичну структуру суспільства, оскільки в цьому є потреба. Саме тому існує безліч освітніх програм, форумів, міжнародних тренінгів та конференцій, які мають на меті зміну громадської думки в бік ефективних гендерних перетворень в суспільстві та зацікавлення жінок в участі у політичному житті країни.
- Застаріла, корпоративно-олігархічна система рекрутування політичної еліти, яка не дає змогу ефективного оновлення акторів політичного процесу, шляхом залучення до нього жінок та молоді. Загальновідомо, що правляча еліта визначає курс і реалізацію суспільно-політичного розвитку країни. Загальний низький рівень життя і неймовірна кількість проблем майже у всіх галузях економіки, політики, культури, освіти, медицини є безапеляційним аргументом необхідності реформування цієї системи. Якщо ж розглядати цю проблему через призму гендеру, то актуальним є питання квотування, яке активно критикується в Україні. Однак, потрібно зрозуміти, що масове залучення жінок в політику є більш

ефективним і дієвим кроком, аніж поодиначне представництво жінок в органах влади, яких скоріше змінить система, ніж вони її. Свого часу посол доброї волі Мері Вілсон зазначила: «Поки жінки з'являються у світі політики по одній, час від часу, їх сприймають тільки як представниць слабкої статі. Хочеться, щоб жінок у політиці було стільки, аби можна було вибирати між їхніми програмами і не думати про інші зайві речі» [4].

- Україна перебуває ще на початковому етапі реалізації гендерної рівності в політичному середовищі. Більшість задекларованих нею норм відірвані від реального стану речей. Українська дослідниця Г. Мірошніченко зазначає, що «гендерні стосунки у сфері розподілу влади й політичної діяльності в українському суспільстві мають ознаки горизонтальної та вертикальної асиметрії» [9, с. 1]. Тож, як зазначалось, вище, ті принципи побудови гендерно-збалансованого суспільства, які Україна прийняла для себе шляхом ратифікації великої кількості міжнародних документів, мають ефективно розроблятися та реалізуватися.
- Проблема гендерної рівності в політичному середовищі не актуалізується. Абсолютна більшість політичних діячів не бачать необхідності гендерних перетворень в політичній площині. Поінформованість суспільства щодо практики, механізмів реалізації та результатів впровадження гендерної рівності в суспільстві дуже обмежена та фрагментарна. Український політикум не зацікавлений в будь-яких кадрових трансформаціях, тому це питання не координується та ігнорується. Питанням гендеру маніпулюють, намагаючись відповідати вимогам світового загалу, однак ніяких конкретних дій щодо вирішення цих питань не приймається.
- Основна умова створення українських політичних партій ідеологічна складова. Принцип гендерної рівності загалом не сприймається і не практикується. Жінки, які потрапляють до партійних списків, знаходяться, як правило, на «непроріжних» місцях. Жодна з партій досі не запропонувала концепцію та стратегію гендерного розвитку і план дій загальнонаціонального масштабу. В незалежній Україні відомий лише приклад Соціалістичної партії України, яка мала цілий підрозділ гуманітарної політики, де йдеться про гендерну політику надання рівних прав і можливостей та про гендерні відносини.

Всі, вищезазначені тенденції накладають специфічний відбиток на всі існуючі та майбутні гендерні перетворення в Україні.

Окреслюючи перспективи гендерного реформування політики потрібно враховувати, що сучасні тенденції гендерних питань в політичному середовищі здебільшого мають негативний характер, саме тому, для подальшої позитивної динаміки гендерних процесів в українському політикумі потрібно, перш за все, вирішити найбільш болючі питання в цій галузі, які стосуються активного залучення жінок до сфери української політики.

Щодо прогнозу на майбутнє, то потрібно зазначити, що найближчим часом в Україні спостерігається активізація гендерної тематики у політичній площині, оскільки, гендерні перетворення є неминучими реаліями сучасного світового розвитку, і Україна, позиціонує себе в майбутньому як ефективна європейська держава, має враховувати загальносвітові тенденції. Проте, говорити зараз про радикальні зміни в українській політиці навряд чи можна, оскільки існує велика кількість невіршених питань у цій галузі. Однак, автор, переконаний, що через деякий час Україна відчує на собі переваги гендерно-збалансованого управління державою.

Тож, проаналізувавши особливості розгортання гендерних перетворень в українському суспільстві, зокрема у сфері політики, можна зробити висновки:

- Тенденції світового розвитку ставлять питання гендеру в політиці на чільне місце в процесі демократичного трансформування суспільства будь-якої країни. Вважається, що основним показником цивілізованості суспільства, демократичного перебігу політичних процесів в державі є статус жінки у всіх сферах суспільного життя, зокрема в політиці. Світовий досвід показує, існує пряма залежність між кількістю жінок у політиці та перебігом політичних процесів в державі. Більшість дослідників стверджують, що участь жінок в управлінні на всіх рівнях стабілізує країну. В Європі вирішили, що оптимальна кількість жінок в структурах влади має становити 30-40 %, тоді суспільство розвивається стабільніше, воно соціально орієнтованіше [14].
- Україна, залучившись до європейських процесів гендерних перетворень в політичному контексті, підписавши міжнародні декларації та конвенції заявила про свою готовність до гендерного реформування в суспільстві. Проте, сучасні реалії вказують на номінальність цих заяв та пасивність вирішення цих питань, що, в свою чергу, свідчить про незацікавленість українського політикуму в подібних трансформаціях.
- Автор проаналізував основні тенденції гендерних перетворень в політичній площині і дійшов висновку, що всі вони свідчать про низький рівень реалізації принципів гендерної рівності в сфері політики. Однак, дані питання є дуже важливими для українського суспільства і ніяким чином не повинні ігноруватися, тим паче, що Україна знаходиться на шляху інтеграції до європейського співтовариства, яке активно підтримує залучення жіноцтва до політичних процесів.
- Роблячи прогноз на майбутнє, потрібно зазначити, що Україна має всі шанси формування гендерно-збалансованого політичного середовища. Однак, ці зміни будуть ефективними, якщо будуть поступовими та скоординованими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абукирова Н.И. Что такое «гендер»? / Н. Абукирова // Общественные науки и современность. – 1996. – № 6. – С. 123-125.
2. Воронина О., Клименкова Т. Гендер и культура // Женщины и социальная политика. – М., 1992.
3. Видрін Д. Жінки, гламур і політика / Д. Видрін // Дзеркало тижня / Влада. – 2007. – № 9 (638).
4. Грабовська І. Українська жінка і політика: проблеми і реальність [Електронний ресурс] / І. Грабовська // Політикантроп. – 8 апреля. – 2009. – Режим доступу: <http://www.politikan.com.ua/8/0/0/4554.htm>.
5. Довженко В. Жінка і політика [Електронний ресурс] / В. Довженко // Політичні жіночі організації. – Режим доступу: <http://bereginya.donetsk.ua/politychni-zhinochi-organizacii/zhinka-i-polityka/>.
6. Калабихина И. Краткий понятийный словарь по гендерным исследованиям // Социальный пол: экономическое и демографическое поведение. Учебно-методические материалы по курсу. – М., 1998.
7. Кон И. Пол и гендер. Заметки о терминах [Электронный ресурс] // Сексология. – Режим доступа: <http://sexology.narod.ru/publ037.html>.
8. Кремешна Т. Статус жінки в суспільстві як дзеркало його цивілізованості [Електронний ресурс] / Т. Кремешна // Політичний менеджмент. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=26&c=358>.
9. Мірошніченко Г. Жінки у сучасній українській політиці / Г. Мірошніченко // (Пост)сучасність і наука: соціологія у пошуках себе та суспільства / Збірник тез доповідей учасників V Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів [Харків, 19-21 квітня 2007 р.]. – Х.: Видавничий центр Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2007. – С. 153-154.
10. Місце жінок в українській політиці [Електронний ресурс] // Нова ера. – Режим доступу: <http://www.novaera.te.ua/news.php?readmore=42>.
11. Мокріді Т. Жінка в українській політиці: особливості позиціонування [Електронний ресурс] / Т. Мокріді // Відкрите суспільство. – Режим доступу: http://www.deputat.org.ua/pp_analit_84.htm.
12. Нікітіна В. Жінка в Українській політиці // Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві. – К., 2003. – С. 253-256.
13. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України від 08.09.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – Ст. 561.
14. Рада Європи: жінок у політиці мало [Електронний ресурс] / NEWSru.ua. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/world/22aug2007/zencinu.html>.
15. Харченко Л. Гендерні проблеми при формуванні політико-адміністративної еліти в Україні / Л. Харченко // Стратегічні пріоритети. – № 2(11). – 2009. – С. 88-94.
16. Что такое? [Электронный ресурс] // Интернет-словарь. – Режим доступа: http://chtotakoe.info/articles/gender_261.html.
17. Шевченко Н. Гендерний вимір світової політики у «Пакті розвитку тичоліття» (2000-2015 рр.) та завдання утвердження в Україні паритетної демократії / Н. Шевченко // Політичні науки. Правознавство Наукові праці. – Том 69. – Випуск 56. – С. 159-166.
18. Що таке гендер? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gender.cawater-info.net/what_is/index.htm.
19. Як забезпечити гендерну рівність у політиці [Електронний ресурс] // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. – 2007. – № 364. – Режим доступу: <http://www.pasos.org/content/download>.

Рецензенти: Ярошенко В.М., к.політ.н., доцент;
Колесніченко Г.Л., к.політ.н.